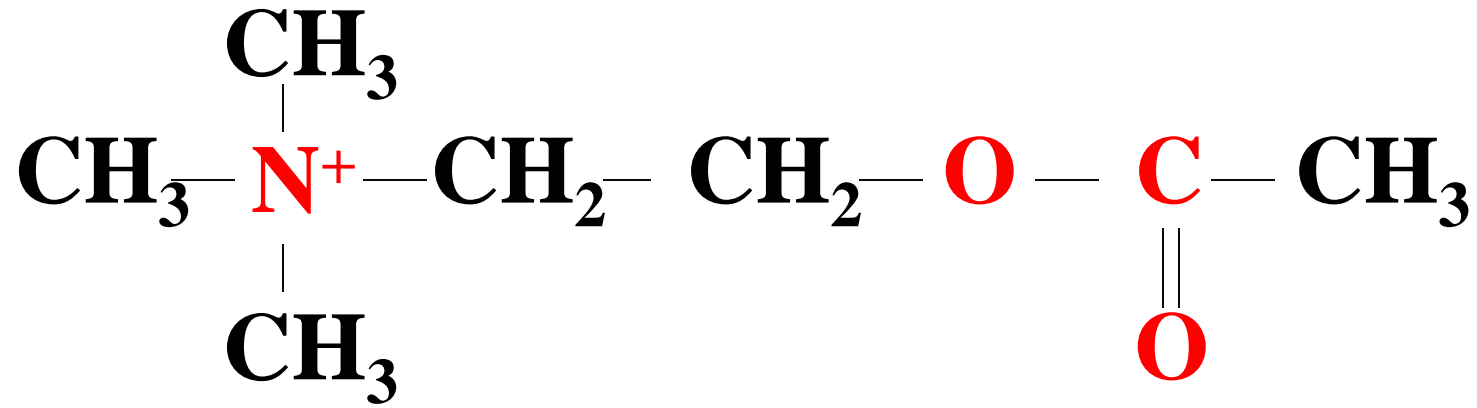
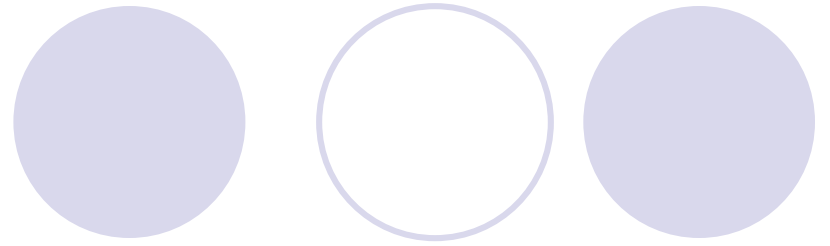
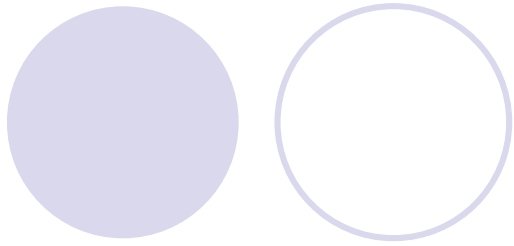

A kolinerg transzmisszió farmakológiája

Riba Pál
Farmakológiai és Farmakoterápiás Intézet
2019. szeptember 25.

Acetilkinolin

Főbb kolinerg transzmissziós helyek és kolinerg receptorok

- 1. Központi idegrendszer
  - M és N_N receptorok
- 2. Vegetatív ganglion (mind szimpatikus, mind paraszimpatikus)
  - N_N receptorok
- 3. Neuromuszkuláris junkció
  - N_M receptorok
- 4. Paraszimpatikus posztganglionáris rostok
  - M receptorok
- 5. Egyes szimpatikus posztganglionáris rostok
  - M receptorok

Nikotinos acetilkolin receptorok

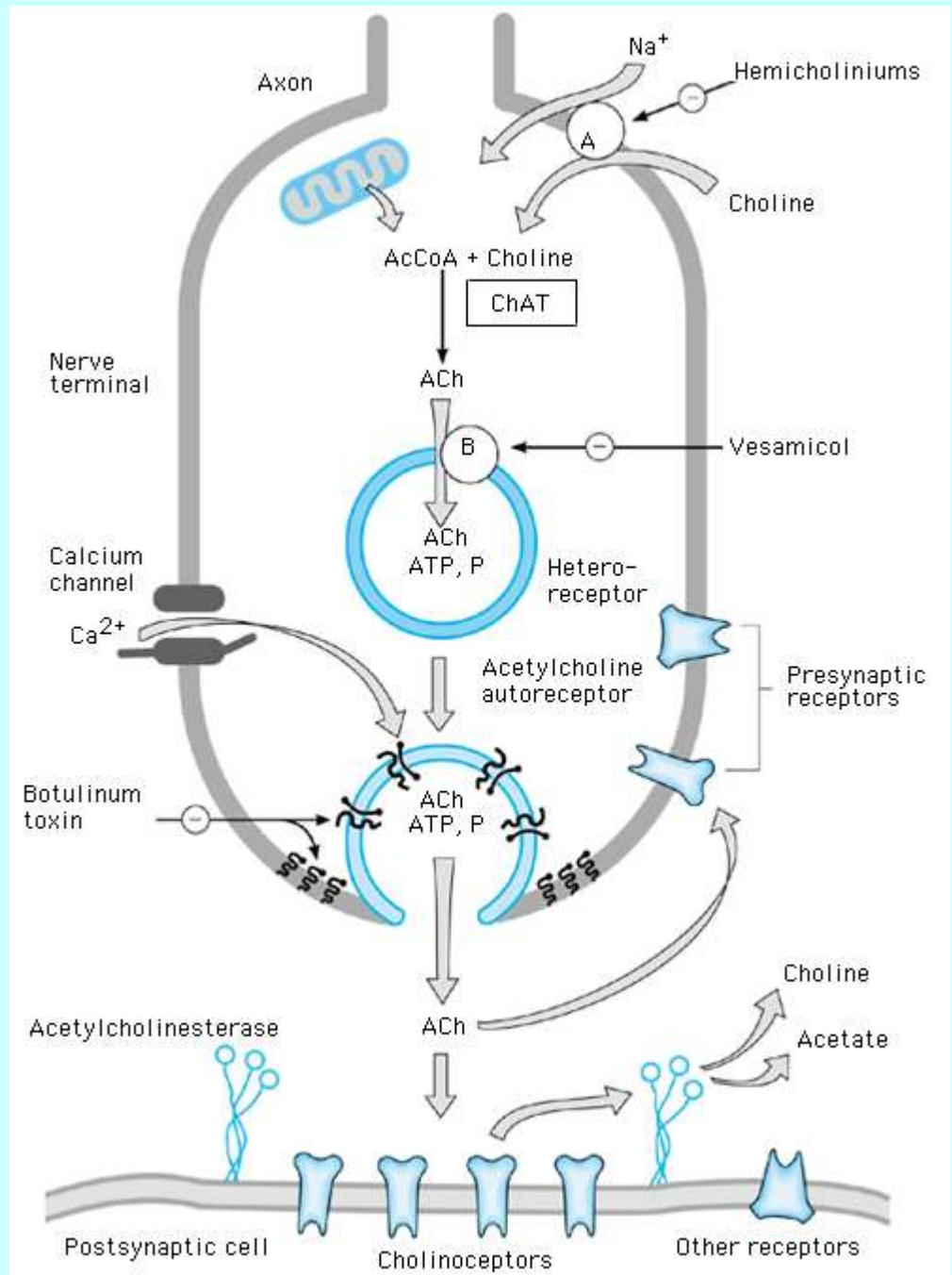
- Kation-szelektív ioncsatorna (Na^+)
- Két fő típusa:
  - N_N , neuronális - α és β alegységek – több altípus
  - N_M , muszkuláris - pentamér: $(\alpha_2\beta\gamma\delta)^2$
- 2-5 acetilkolin molekula szükséges (kooperatív kölcsönhatás)
- Folyamatosan nem ingerelhető
  - depolarizációs blokk jön létre

Muszkarinos acetilkolin receptorok és second messengereik

- G-protein kapcsolt receptorok
- Öt altípus és lokalizációjuk:
  - M_1 (idegek): IP_3 , DAG kaszkád
  - M_2 (szív, idegek, simaizom): cAMP, K^+ -csatorna nyitása
  - M_3 (mirigyek, simaizom, endothel): IP_3 , DAG
  - M_4 (KIR): cAMP ↓
  - M_5 (KIR): IP_3 , DAG kaszkád

A kolinerg transzmisszió befolyásolásának lehetőségei

1. Preszinaptikus stimuláció
2. Preszinaptikus gátlás
3. Posztzinaptikus stimuláció
(direkt és indirekt
kolinomimetikumok)
4. Posztzinaptikus gátlás
(receptor antagonisták)

From B.G. Katzung's Basic and Clinical Pharmacology

Az acetilkolinészteráz működése

- 1. ACh kötődik az aktív centrumhoz
- 2. Az enzim hidrolizálja az észterkötést
- 3. Az enzim acetilálódik, a kolin elhagyja az enzimet
- 4. Az acetil csoport spontán hidrolizál az enzimről ($150\mu\text{s}$)

Preszinaptikus stimuláció

- Preszinaptikus izgató receptorok:
  - M_1 , néhány prosztaglandin, β_2 , AT_1
  - a neuromuszkuláris junctionóban: α - vagy β -adrenerg
- 4-aminopyridine (K^+ -csatorna gátló)
  - **Fampridine**: sclerosis multiplexben
- Alfa-latrotoxin (fekete özvegy pók)
- magasabb EC Ca^{++} szint
- A preszinaptikus gátló receptorok gátlása

Preszinaptikus gátlás

- 1. Szintézis: hemicholin
- 2. Raktározás: vesamicol
- 3. Kiáramlás: botulinum toxin, ω -conotoxin
- 4. Kolin visszavétel: hemicholin
- 5. Preszinaptikus gátló receptorok izgatása: M_2 , α_2 , D_2 , opioid, ATP, adenzin, szerotonin, Neuropeptid Y
- Hcs. izomban: aminoglikozidok, tetracyclinek

Preszinaptikusan ható, a kolinerg transzmissziót serkentő gyógyszerek klinikai felhasználása

- Preszinaptikus izgatók:

- 4-amino-pyridin (fampridine) – sclerosis multiplex (SM): a neuronális aktivitást fokozza a központi idegrendszerben. Nem kolinerg neuron specifikus
- Ephedrin (szimpatomimetikum!): régen myasthenia gravisban használták izomerő fokozására: egyrészt fokozza a NA kiáramlást a szimpatikus idegvégződésekből, másrészt direkt β_2 agonista hatása van az izmon

Preszinaptikusan ható kolinerg gyógyszerek klinikai felhasználása

- Gátlók:

- Botulinum toxin: helyileg arcplasztikai beavatkozásra („botox”) és más izomrelaxánsokra rezisztens harántcsíkkolt izom spazmusokra (pl. blepharospasmusra, kancsalságra)

Posztszinaptikus stimuláció

- Paraszimpatomimetikumok

- Kolinészterek
- Alkaloidok
- Szintetikus vegyületek
- Kolinészterázbénítók

- Nikotin agonisták

- Kolinészterek
- Alkaloidok
- Szintetikus vegyületek
- Kolinészterázbénítók

Muscarin receptor által mediált (paraszimpatomimetikus) hatások

- 1. Szem: a m. sphincter pupillae és a m. ciliaris konstriktója
- 2. Nyálmirigyek: emésztő nyál szekréciója
- 3. Szív: bradycardia (negatív kronotrop és dromotrop hatás, a kamráknak NINCS paraszimpatikus beidegzésük)
- 4. Tüdő. Bronchokonstriktió
- 5. Gyomor: savszekréció fokozódás
- 6. Belek: fokozott motilitás és szekréció, sphincterek elernyednek
- 7. Húgyhólyag: a detrusor összehúzódik, a sphincterek elernyednek.
- 8. Pénisz: erekció
- 9. Mirigyek: szekréció fokozódás (az izzadságmirigyeket a szimpatikus idegrendszer idegzi be!!!)

Posztszinaptikus gátlás

- Paraszimpatolitikumok (M-antagonisták)
  - Tropeinek
  - Nem-tropeinek
- Nikotin antagonisták
  - Ganglionbénítók
    - Kvaterner szerkezetek (tetraetilammónium, hexamethonium)
    - Tercier szerkezetek (trimetaphan, mecamlamin)
  - Harántcsíkolt izom relaxánsok

Az atropin perifériás hatásai

- Midriázis (pupillatágulat)
- Akkomodáció bénulás
- Szájszárazság
- Bronchodilatáció
- Tachycardia
- Csökkent gyomorsav szekréció
- Székrekedés
- Dysuria
- Bőrszárazság (atropin-láz kisgyerekeknél)

Az atropin KIR hatásai

- Hányáscsillapító (kinetosisokra)
- nyugtalanság, izgatottság
- extrapyramidális tünetek (dyskinesia)
- dührohamok
- hallucinációk
- epileptiform görcsök
- kóma, halál (100-150mg)

A paraszimpatolitikumok klinikai indikációi

- Pupillatágítás
- asthma bronchiale, krónikus bronchitis (ipratropium spray)
- bradycardia, I. fokú AV-blokk
- Incontinentia
- Pre- vagy intraoperatív alkalmazás – antagonizálja egyes anesztetikumok vagostimuláns hatását
- Kurare típusú izomrelaxánsok hatásának antagonizálása esetén a kolinészterázbénítő paraszimpatomimetikus hatásának kivédésére
- gyomorfekély (pirenzepine)
- hasmenés (opiátokkal)
- simaizomgörcsök (fájdalomcsillapítókkal és simaizomgörcs-oldókkal)
- Parkinson szindróma (központilag hatók)
- Organofoszfát mérgezésben

Néhány más indikációjú gyógyszer paraszimpaticus mellékhatásokkal

- Antipszichotikumok egy része
  - chlorpromazin, clozapin, olanzapin, quetiapin
- Triciklikus antidepresszánsok
  - imipramin, amitriptylin
- Néhány antiaritmiás szer
  - chinidin, dysopyramid

Nikotin antagonisták I.

- Ganglion blokkolók

- kompetitív vagy annak látszó:

- hexamethonium, mecamylamin, trimethaphan

- depolarizáló blokkolók

- nikotin

- DMPP

Nikotin antagonisták II.

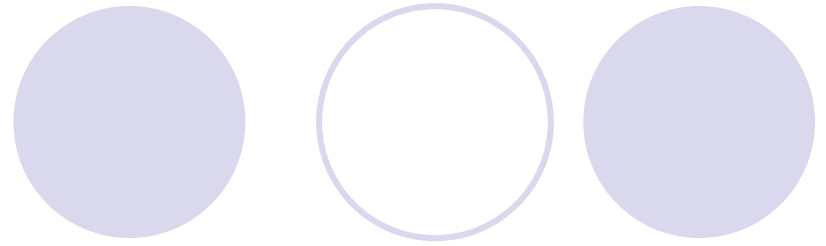
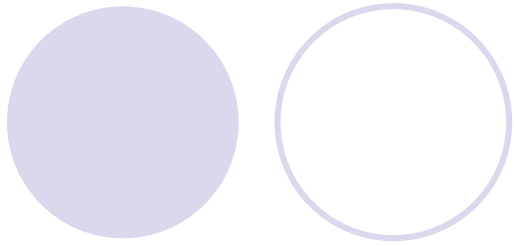
- Harántcsíkolt izom relaxánsok

- kompetitív

- d-tubocurarin, pancuronium, pipecuronium

- depolarizáló

- succinylcholin, decamethonium

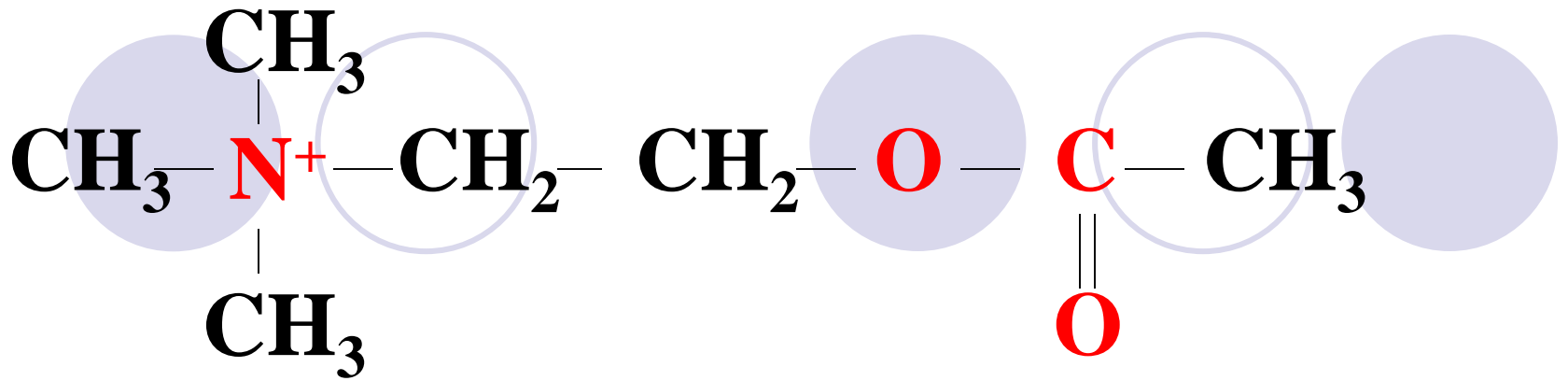

- EXTRA DIÁK:
- Paraszimpatomimetikumok
- Paraszimpatolítikumok

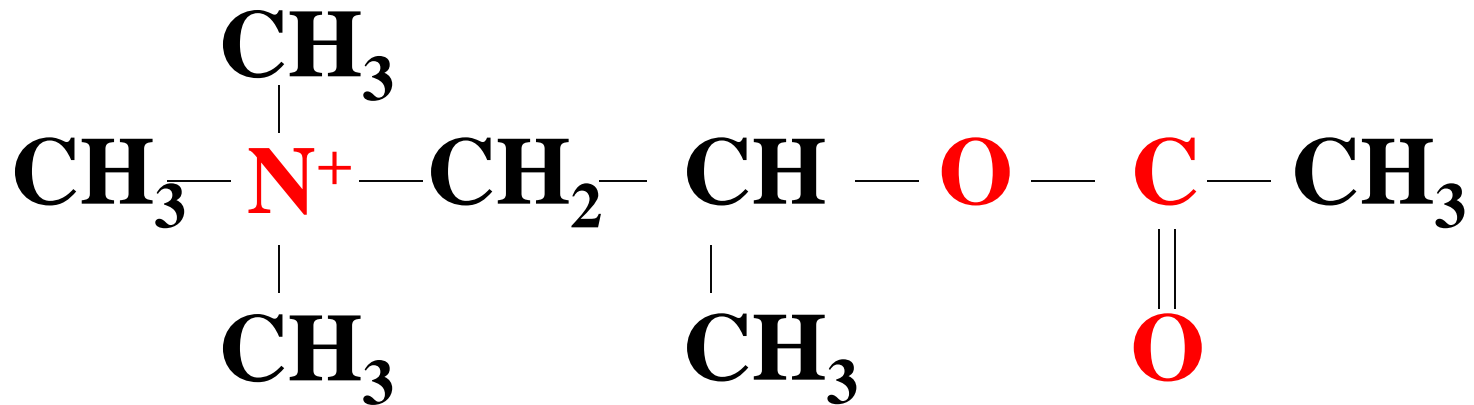
Posztszinaptikus izgatás I. (kolinomimetikumok)

● Kolinészterek

- 1. **Acetilcolin** (gyors metabolizmus, csak szemészetben, N és M hatások)
- 2. **Metacholin** (3-szor rezisztensebb az enzimre, csak M hatások)
- 3. **Carbachol** (rendkívül enzimrezisztens, N és M hatások)
- 4. **Bethanechol** (rendkívül enzimrezisztens, csak M hatások)

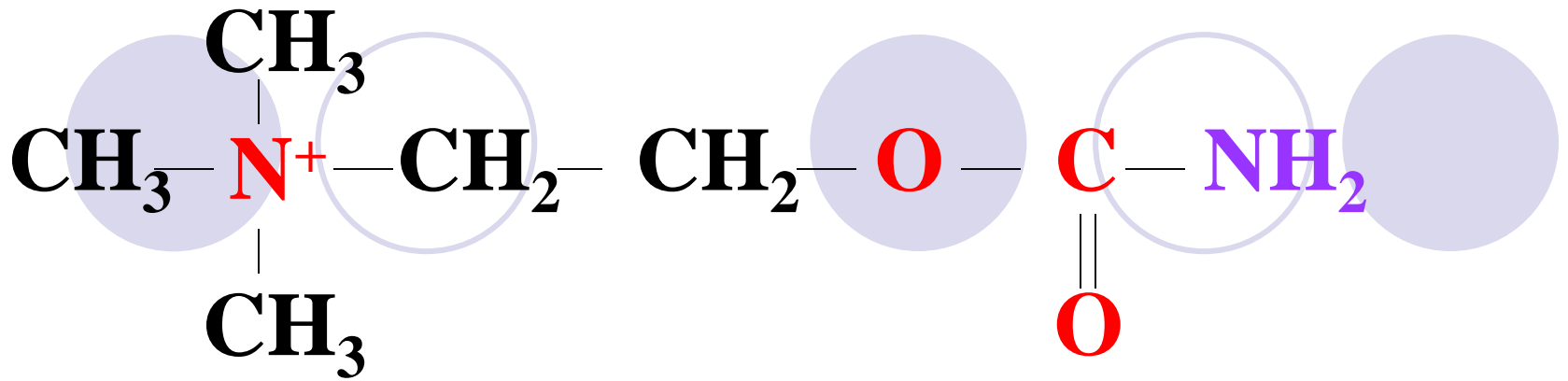

Acetylcholin

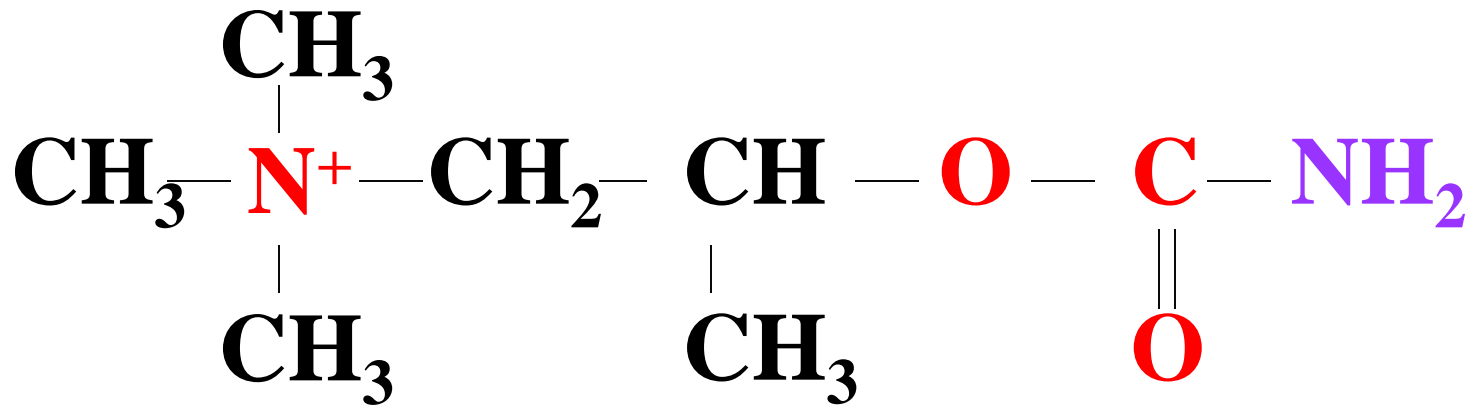

Methacholin

Carbachol

Bethanechol

Posztszinaptikus izgatás II. (alkaloidok)

- 1. **Muscarin** (kvaterner amin, gombaméreg, csak M hatások)
- 2. **Pilocarpin** (tercier amin, csak szemcseppként használt glaukomára)
- 3. **Nikotin** (tercier amin, erős méreg, csak N hatások)
- 4. **Lobelin** (tercier amin, erős méreg, csak N hatások)

Posztzinaptikus izgatás III. (kolinomimetikum)

- Szintetikus

- **Cevimelin**

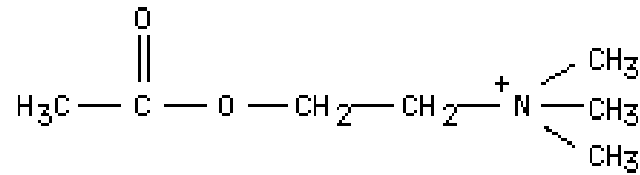
- M agonista (Sjögren's szindrómában)

- **Vareniclin**

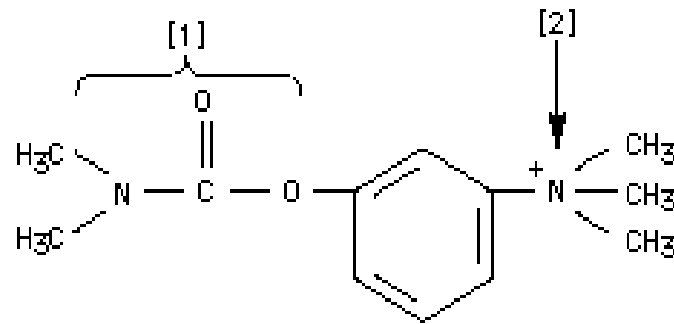
- parciális N_N agonista
- a jutalmazási pályákon lévő N_N altípusra hat
- dohányzásról való leszoktatásra használják
- depressziót okozhat (öngyilkossági készletés?)

Posztszinaptikus izgatás IV. (indirekt kolinomimetikumok)

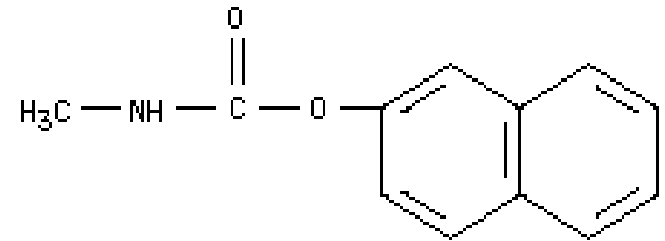
- Reverzibilis kolinészteráz gátlók:
  - kompetitív: **edrophonium** (rövid hatástartam **5-15 perc**)
  - non-kompetitív: karbamátok
    - **physostigmin** (tercier amin, KIR hatások is, **0,5-2 óra**)
    - **rivastigmin** (Alzheimer-kórban)
    - **neostigmin** (kvaterner amin, csak perifériás hatások, **0,5-2 óra**)
    - **distigmin** (mint neostigmin)
    - **pyridostigmin** (myasthenia gravis kezelése, **3-6 óra**)
    - **ambenonium** (myasthenia gravis kezelése, **4-8 óra**)
    - **demecarium** (szemcsepp glaukomára, **4-6 óra**)

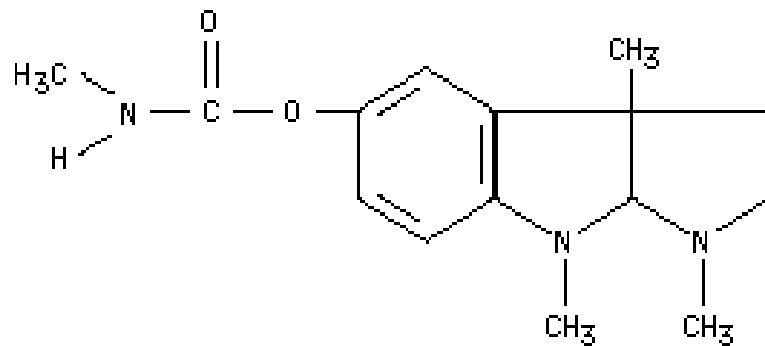
Acetylcholine

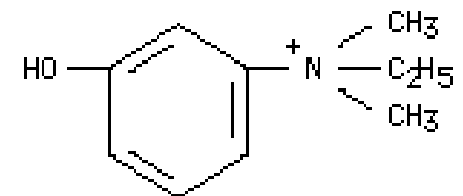
Neostigmine

Carbaryl

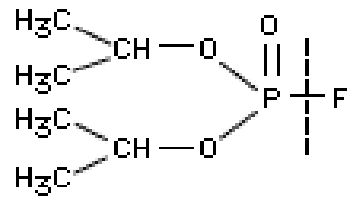
Physostigmine

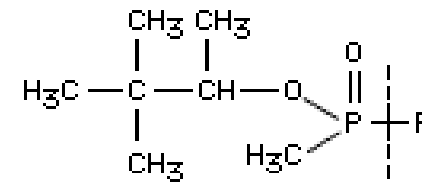
Edrophonium

Posztzinaptikus izgatás IV. (indirekt kolinomimetikumok)

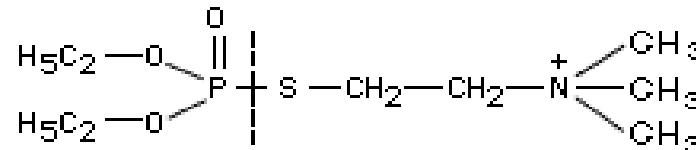
- Irreverzibilis acetilkolinészteráz gátlók
  - alkilfoszfátok (organofoszfátok)
    - rovarirtók és harci gázok
    - az enzim szubsztrátjai: foszforilálnak
    - a foszfát spontán nem hidrolizál az enzimről
    - egy idő múlva (vegyülettől is függ) az enzim „öregszik” (elveszít egy oxigént): végső inaktiválás
    - „öregedés” előtt: a reaktiválás oximcsoportot tartalmazó vegyületekkel lehetséges

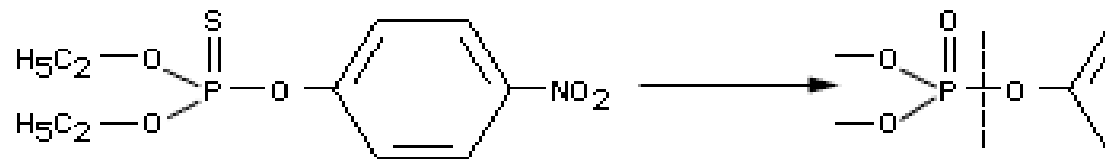
Isoflurophate

Soman

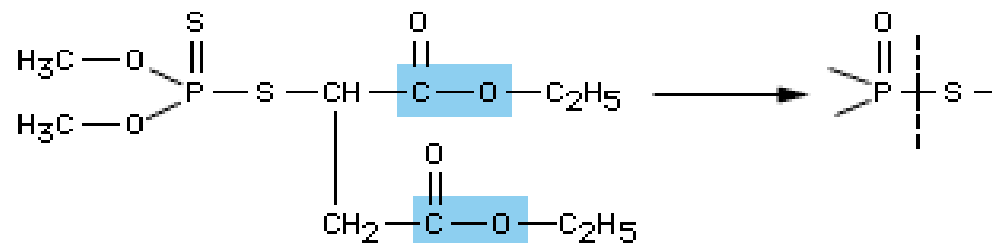

Echothiophate

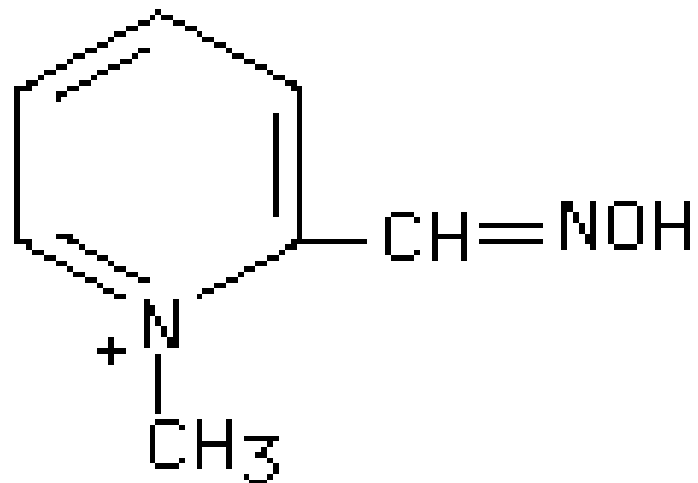
Parathion

Paraoxon

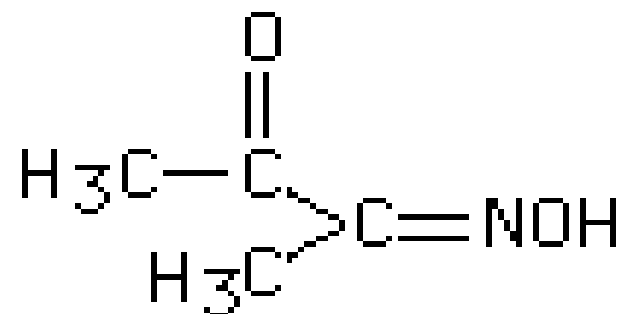

Malathion

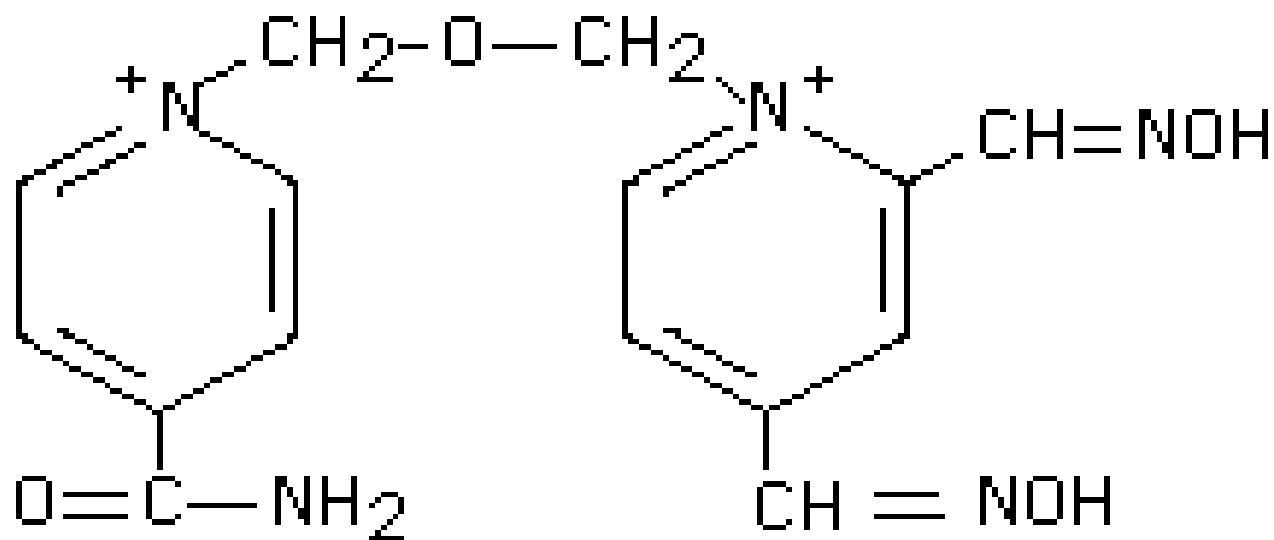
Malaoxon

Pralidoxime

Diacetylmonoxime

HLö7

Posztszinaptikus gátlás I.

- 1. Muszkarin receptor antagonisták
  - paraszimpatolitikumok
- 2. Nikotin receptor antagonisták
  - ganglion-blokkolók
  - harántcsíkolt izom relaxánsok

Posztszinaptikus gátlás II.

Paraszimpatolitikumok.

- **Tercier tropeinek**

- **Atropin (hyosciamin)** ← *Atropa belladonna* (nadrágulya) vagy *Datura stramonium* (csattanó maszlag)
- **Scopolamin (hyoscin)** ← *Hyosciamus niger* (beléndek)
- **Homatropin** (félszintetikus tropin mandulasav észter)
- **Benzotropin** (Parkinson-kór)

Posztszinaptikus gátlás II.

Paraszimpatolitikumok.

- **Tercier tropeinek**

- **Atropin (hyosciamin)** ← *Atropa belladonna* (nadrágulya) vagy *Datura stramonium* (csattanó maszlag)
- **Scopolamin (hyoscin)** ← *Hyosciamus niger* (beléndek)
- **Homatropin** (félszintetikus tropin mandulasav észter)
- **Benztropin** (Parkinson-kór)

- **Kvaterner tropeinek**

- **Butilscopolamin** (félszintetikus, perifériás hatások)
- **Ipratropium** (bronchodilatátor, spray)
- **Thiotropium** (M_3 szelektív, bronchodilatátor, spray)

Posztszinaptikus gátlás III.

Paraszimpatolitikumok.

- **Szintetikus gyógyszerek, terciér N-nel**
  - **Procyclidin** (Parkinson-kór)
  - **Biperiden** (Parkinson-kór)

  - **Tropicamid** (rövid hatástartam - 6-7h – szemcsepp)
  - **Cyclopentolat** (rövid hatástartam - 6-12h – szemcsepp)

  - **Oxybutinin** (incontinentia kezelésére)
  - **Tolterodine** (incontinentia kezelésére)
  - **Solifenacine** (M_3 antagonistá incontinentia kezelésére)
  - **Darifenacine** (M_3 antagonistá incontinentia kezelésére)

Posztzinaptikus gátlás III.

Paraszimpatolitikumok.

- **Szintetikus gyógyszerek, kvaterner N-nel**
  - **Glycopyrronium-bromid** (nyálfolyás ellen, COPD-ben inhalálva)
  - **Aclidinium** (bronchodilatátor, inhalációs por, COPD)
  - **Umeclidinium** (bronchodilatátor, inhalációs por, COPD)